

СВОЄРІДНІСТЬ СТРУКТУРИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЛАНДШАФТІВ ЗАПЛАВИ ПІВДЕННОГО БУГУ

Лаврик О.Д.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У процесі освоєння заплава Південного Бугу була змінена в першу чергу внаслідок сільськогосподарської діяльності. Тут випасали домашніх тварин, здійснювали сезонні сінокоси, родючі ґрунти заплав використовували під городи. За характером основних видів виробничої діяльності людей сільськогосподарські ландшафти заплави Південного Бугу, згідно класифікації Ф.М. Мількова [1] представлені двома підкласами ландшафтів: лучно-пасовищним і польовим.

Для заплави верхньої та середньої течії Південного Бугу характерні лучно-пасовищні ландшафти. Заплавні луки підтримуються людиною в окультуреному стані за рахунок підсіву високопродуктивних видів кормових культур, зокрема люцерни посівної (*M. sativa* L.) та конюшини лучної (*T. pratense* L.). Ландшафти мають невисоку продуктивність сіножатей (до 35 ц/га), що пояснюється бідним видовим складом травостою, зміною гідрологічного режиму в результаті зарегульованості річки водосховищами, ставками й греблями, які спричинили відсутність повеней та паводків – саме вони приносили в заплаву багато родючого мулу [2].

Для випасу худоби та сінокосіння мешканці поселень, які розташовані на берегах Південного Бугу, використовують приуслову та центральну частину заплави. Сезон випасу худоби (квітень–листопад) негативно впливає на стан урочищ. Щоденно в заплаві може випасатися 60–80 голів ВРХ, які до кінця літа знищують трав'яний покрив до висоти 4–5 см і суттєво розріджують його. Сінокоси та випас худоби найчастіше здійснюються в урочищах приуслових валів і заплавних луках.

Урочища приуслових валів інколи є на обох берегах річки. Ширина урочищ 15–20 м, над рівнем заплави підняті на 0,5–1 м. Трав'яний покрив формують тонконіг лучний, грястиця збірна та костриця лучна. Для центральної частини заплави характерні урочища лук різних типів (свіжі луки, вологі луки, надмірно зволожені луки). Вони відрізняються видовим складом, висотою травостою, проективним покриттям і рівнем залягання ґрунтових вод. Будівництво водосховищ у лісопольовій зоні призвело до пониження рівня залягання ґрунтових вод у нижніх б'єфах і відповідно – утворення нового виду урочищ – сухих лук, які є характерними для степової зони.

У правобережній заплаві Південного Бугу поблизу с. Печери Вінницької області в якості пасовищ використовуються свіжі та сухі луки. Свіжі луки з лучно-злаковою рослинністю на заплавних дерново-шаруватих суглинках знаходяться нижче за течією від печерського мосту. Урочище розташовується на висоті 1,5–2 м над урізом води. Ширина заплави 90–106 м, поступово звужується до 70 м. Заплаву змінює притерасне пониження (12–13 м ширини), яке різко переходить у крутий схил (40°). Заплаву від притерасного пониження

відділяє ґрунтова дорога, вкрита щебенем і гравієм, яка з'єднує села Печеру та Забужжя. Уздовж дороги заплава переорана, з метою перешкоджання під'їзду до річки транспортних засобів. Однак у свою чергу в самій заплаві прокладено кілька ґрунтових доріг шириною 2,6–3,0 м. Рослинність заплави формує м'ялиця тонка, метлюг звичайний, грястиця збірна, костриця лучна, конюшина повзуча, герань лучна, коронарія зозуляча, вербозілля лучне, щавель кінський, лисохвіст лучний. Яскравою ознакою урочища є наявність старих великих кротовин, висота яких іноді сягає 0,5 м. Сухі луки з рудеральною рослинністю на заплавних дерново-шаруватих суглинках відрізняються від попереднього урочища тотальним переважанням у травостої будяка кучерявого (*Carduus crispus* L.) (до 80%). Крім вказаного виду зустрічаються буркун лікарський (*Melilotus officinalis* (L.) Pall.), кропива дводомна, лопух справжній, щавель кінський, пирій повзучий.

Полюві ландшафти (рис. 1) в заплаві Південного Бугу є типовими в нижній течії, де заплава розширюється і поля займають її територію повністю. Від м. Олександрівки та нижче за течією річки поля заплави Південного Бугу є складними ландшафтно-інженерними системами, де діють активні інженерні споруди, що забезпечують відповідний водний режим – осушувальні канали та дамби. Морфологічно поля розташовуються на поверхні високої (3–4 м) заплави з рівною поверхнею, приуроченої до опуклих заворотів річки.

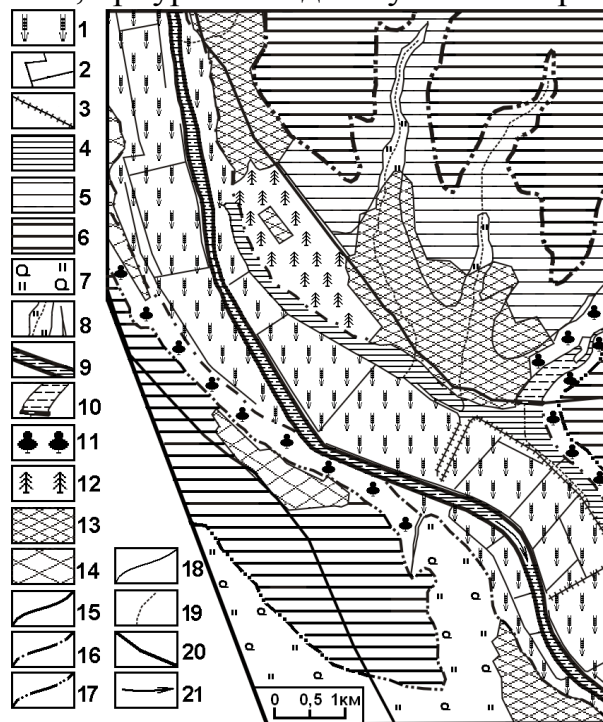

Рис. 1. Структура польових ландшафтів заплави Південного Бугу в межах сіл Ястебинове та Дмитрівка Миколаївської області

Сільськогосподарські ландшафти. Полюві. Заплавні. Урочища: 1 – вирівняні суглинисті поверхні під польовими сівозмінами на лучних глибоко-солонцюватих ґрунтах; 2 – глибокі (2–3 м), шириною 3–5 м осушувальні канали, частково зарослі рудеральною та болотною рослинністю; 3 – високі (2–2,5 м) суглинисті дамби шириною 5–6 м; 4 – вирівняні суглинисті поверхні під городами на лучних глибоко-солонцюватих ґрунтах. **Схилові.** Урочища: 5 – покаті (10–12°) лесові поверхні під польовими сівозмінами на чорноземах звичайних. **Плакорні.** Урочища: 6 – слабкохвилясті лесові поверхні під польовими

сівозмінами на чорноземах звичайних. **Лучно-пасовищі. Схилові.** Урочища: 7 – покаті (10–12°) лесові поверхні з лучно-злаковою рослинністю та кущами на чорноземах звичайних під випас; 8 – круті (40–45°) лесові схили балокіярів з лучно-злаковою рослинністю під випас.

Водні натуральні ландшафти. Пlesa. Урочища: 9 – центральне глибоководдя глибиною 2,5–3 м та швидкістю течії 0,1–0,2 м/с.

Водні антропогенні ландшафти. Ставкові. Схилові. Урочища: 10 – глибокий (6–7 м біля греблі) ставок площею 35 га, зарослий у верхій частині водно-болотною рослинністю.

Лісові антропогенні ландшафти. Лісокультурні. Схилові. Урочища: 11 – покаті (10–12°) лесові поверхні, засаджені дубом звичайним, в'язом гладеньким, робінією звичайною на еродованих чорноземних ґрунтах; 12 – покаті (10–12°) лесові поверхні, засаджені сосною звичайною та ялиною європейською на чорноземних ґрунтах.

Селитебні ландшафти. Сільські. Схилові. Урочища: 13 – покаті (10–12°) лесові поверхні під малоповерховою забудовою та городами на чорноземах звичайних. **Плакорні.** Урочища: 14 – вирівняні лесові поверхні під малоповерховою забудовою та городами на чорноземах звичайних.

Межі. Типів місцевостей. Натуральних: 15 – руслового та заплавного; 16 – заплавного та схилового; 17 – схилового та плакорного. **Урочищ:** 19 – антропогенних.

Інші позначення: 19 – мілководні притоки Південного Бугу; 20 – асфальтовані дороги; 21 – напрям течії.

Список використаних джерел

1. Мильков Ф. Н. Человек и ландшафты. Очерки антропогенного ландшафтоведения / Мильков Ф. Н. – М. : Мысль, 1973. – 224 с.
2. Панасенко Б. Д. Сільськогосподарські ландшафти / Б. Д. Панасенко // Середнє Побужжя : [монографія] ; за ред. Г. І. Денисика. – Вінниця : Гіпаніс, 2002. – С. 163–170.